

Asia: VN/27065/2023

Lausuntopyyntö ehdotuksesta poliisin tietojenvaihtoa koskevan lainsäädännön muuttamisesta

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi poliisilain, henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetun lain, henkilötietojen käsittelystä Rajavartiolaitoksessa annetun lain, rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain, rikostorjunnasta Tullissa annetun lain, henkilötietojen käsittelystä Tullissa annetun lain sekä henkilötietojen käsittelystä maahanmuuttohallinnossa annetun lain muuttamisesta

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Pakolaisneuvonta ry:n lausunto

Pakolaisneuvonta kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi.

Pakolaisneuvonta keskittyy lausunnossaan luonnoksen ehdotuksiin koskien poliisin ja rajavartijan tiedonsaantioikeuden laajentamista. Pakolaisneuvonta huomauttaa, että kuuden viikon lausuntoaika on liian lyhyt laajan ja monimutkaisen sääntelyehdotuksen kommentoinnille, ottaen erityisesti huomioon, että lausuntoaika on sijoittunut kesälomakaudelle.

Luonnoksessa poliisin ja rajavartiolaitoksen tiedonsaantioikeutta ehdotetaan laajennettavaksi muun muassa siten, että tiedonsaanti olisi mahdollista myös pidätettäväksi, vangittavaksi tai kiinniotettavaksi määrätyn etsintäkuulutetun, kadonneen tai kadonneeksi epäillyn tavoittamiseksi. Luonnoksessa poliisille ehdotetaan myös oikeutta saada sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietolaissa tarkoitettu palvelunantajalta tai sen tehtäviä suorittavalta henkilöltä salassapitosäännösten estämättä tieto henkilön läsnäolosta sosiaali- ja terveydenhuollon palvelunantajan toimitiloissa. Maahanmuuttovirastolle lisättäisiin oikeus luovuttaa poliisille oma-aloitteisesti tieto etsintäkuulutetun henkilön läsnäolosta. Pakolaisneuvonta vastustaa näitä ehdotettuja muutoksia.

Ehdotus tarkoittaa erittäin arkaluonteisten tietojen luovuttamisen laajentamisesta ja merkittäviä rajoituksia yksityisyyden ja henkilötietojen suojaan. Kuten esitysluonnoksessakin todetaan, niin ehdotus on merkityksellinen muun muassa perustuslain 10 §:n 1 momentissa ja EU:n perusoikeuskirjan 8 artiklassa turvautun henkilötietojen suojan näkökulmasta. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytännössä henkilötietojen suoja on vahvistettu olennaiseksi osaksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan yksityis- ja perhe-elämän suoja.

Yksityisyyden suoja ja luottamuksellisuuden merkitys terveydenhuollossa ja sosiaalihuollossa on korostunut. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastyön perusta on luottamuksellinen suhde asiakkaan ja työntekijän välillä. Ehdotuksella heikennettäisiin ja hämärrettäisiin sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä sitovaa tiukkaa salassapito- ja tietosuojavelvollisuutta, mikä väistämättä heikentäisi ihmisten luottamusta ja vähentäisi hakeutumista välttämättömiin palveluihin. Mahdollisuus arkaluonteisten terveydenhuollon tai sosiaalihuollon asiakkuutta koskevien tietojen luovuttamiseen ilman asiakkaan suostumusta on omiaan perustellusti heikentämään ihmisten luottamusta salassapitovelvollisuuteen, viranomaisiin ja palvelunantajiin. Ehdotus on omiaan johtamaan tilanteeseen, jossa yhteiskunnassa heikommassa asemassa olevat ihmiset eivät hakeudu välttämättömiin palveluihin ja pidättäytyvät kertomasta olennaisia tietoja, mikä voi vaarantaa esimerkiksi ns. paperittomien, heidän perheidensä ja myös lasten hyvinvoinnin ja turvallisuuden.

Luonnoksessa ei ole huomioitu riittävästi sosiaali- ja terveystietojen luottamuksellisuuden käytännön merkitystä ja ammattieettisiä velvoitteita. Luonnoksessa on sivuutettu käytännössä täysin esimerkiksi paperittomien perustavanlaatuisen oikeuksien toteutumisen kannalta keskeinen ns. palomuurin kysymys. Paperittomina ja ulkomaalaisoikeudellisista syistä etsintäkuulutettuina on myös esimerkiksi lapsiperheitä, haavoittuvassa asemassa olevia kidutuksen ja/tai ihmiskaupan uhreja, jotka pelkäävät viranomaiskontaktia ja palautusta.

Poikkeamiset salassapitovelvollisuudesta tulee säilyttää poikkeuksellisina ja niistä tulee olla tarkkarajaiset ja yksiselitteiset säädökset. Esimerkiksi ehdotetun poliisilain 5 §:n osalta ulkomaalaisoikeudellisista syistä etsintäkuulutetut, kadonneet tai kadonneeksi epäillyt tulee rajata ehdotettujen laajennusten ulkopuolelle. Käsitteistä esimerkiksi kansallisen turvallisuuden suojaaminen -käsite (esimerkiksi poliisilaki 4 luku 5 § 3 kohta) ei ole riittävän tarkkarajainen perusteeksi poiketa ehdotetulla tavoin salassapitovelvollisuudesta.

Luonnosta perustellaan tulkintaongelmilla koskien poliisin tiedonsaantioikeutta sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisilta (poliisilain 4 luvun 2 §). Nyt ehdotettu säännös tarkoittaa tiedonsaantioikeuden merkittävää laajentamista, mutta ei tosiasiallisesti tarkoita säännöksen ja sen oikean tulkinnan selventämistä. Esimerkiksi ehdotettu poliisin tietojensaannin laajennus hyvinkin lieviin tekoihin kuten näpistykseen aiheuttaisi myös merkittäviä ongelmia perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden näkökulmasta.

Myös oikeuskäytännössä on vahvistettu, että terveydenhuollossa yksityisyyden suojan näkökulmasta on olennaista, että tieto yksilön hoitosuhteesta jää hänen niin halutessaan luottamukselliseksi. Luottamuksellisuus ja luottamus sosiaali- ja terveysviranomaisiin on tärkeää sekä hoidon että hoitoon hakeutumisen ja välttämättömien palveluiden toteutumisen kannalta.

Viitaten KHO:n oikeuskäytäntöön terveydentilaa koskevat tiedot kuuluvat yksityisyyden suojan ydinalueelle. Henkilön yksityisyyden suojan toteutumisen näkökulmasta on olennaista, että tieto hänen hoitosuhteestaan terveydenhuollon toimintayksikköön jää hänen niin halutessaan luottamukselliseksi. Hoitosuhdetta koskevan tiedon korostetun yksityisyyden puolesta puhuu myös luottamuksellisuuden yleisempi merkitys terveydenhuoltojärjestelmän toimintaedellytysten kannalta. (KHO:2025:11, kohta 22)

Arkaluonteisten tietojen käsittelyssä ja näin ollen myös esitysluonnoksessa on kyse henkilötietojen suojan ytimestä. Yksityiselämän suojaan kohdistuvia rajoituksia on arvioitava perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten, erityisesti rajoitusten hyväksyttävyyden ja oikeasuhtaisuuden, kannalta (ks. esim. PeVL 42/2016 vp). Luonnos ei täytä näitä edellytyksiä. Luonnoksesta ei myöskään selviä miten siinä esitetyn kaltaiset toimivaltuudet olisivat välttämättömiä hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi ja ettei tavoitteeseen voida päästä muilla perusoikeuksia vähemmin rajoittavilla keinoilla.

Luonnoksessa tulisi arvioida kattavammin ja tarkemmin myös EU:n tietosuojasetuksen velvoitteet ja sitä koskeva EUT:n oikeuskäytäntö.

Esitys on yksi lukuisista Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman ehdotuksista, jolla keskeisiin perus- ja ihmisoikeuksiin puututaan viittaamalla tarpeeseen vahvistaa kansallista turvallisuutta ja yhteiskunnan kriisinkestävyttä. Pakolaisneuvonta toteaa, että kansallisen turvallisuuden ja yhteiskunnan kriisinkestävyys vahvistaminen ovat hyväksyttäviä tavoitteita, mutta lainmuutoksessa tulee osoittaa ja perustella miten juuri ehdotetut muutokset tosiasiallisesti edistävät tavoitteiden saavuttamista ja miten nämä perusoikeuksiin merkittävällä tavalla puuttuvat muutokset ovat välttämättömiä tavoitteen saavuttamiseksi. Lisäksi ehdotuksessa vaikutusarvioinnissa tulee huomioida paremmin ehdotuksen yhteisvaikutus jo toteutettujen lainmuutosten kanssa.

Ehdotuksessa ei ole huomioitu asianmukaisesti myöskään lapsen oikeuksia. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan jokaisella lapsella on oikeus yksityisyyteen (16 artikla). YK:n lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan nro 25 todennut muun muassa, että ”lasten henkilötietoja, erityisesti biometrisiä tietoja, tulisi käyttää ainoastaan lastensuojelutarkoituksiin, jolloin noudatetaan tiukasti asianmukaisia tietojen keruuta, käyttöä, säilytystä ja tiedonsaantia koskevia sääntöjä. Komiteat kehottavat noudattamaan suojelutakeita koskevia huolellisuusvelvoitteita tietojärjestelmien kehittämisessä ja täytäntöönpanossa sekä tietojen jakamisessa viranomaisten ja/tai maiden välillä. Sopimusvaltioiden tulisi ottaa käyttöön ”palomuuuri” ja kieltää sellaisten henkilötietojen jakaminen ja käyttö maahanmuuttoasioiden toimeenpanossa, jotka on kerätty muita tarkoituksia varten, kuten suojelua, oikeusturvakeinoja, kansalaisten rekisteröimistä ja palveluihin pääsyä varten. Tämä on tarpeen tietosuojaperiaatteiden

noudattamiseksi ja lapsen oikeuksien suojelemiseksi siten kuin määrätään yleissopimuksessa lapsen oikeuksista”. Luonnoksessa myös lapsivaikutusten arviointi on puutteellista.

Pakolaisneuvonta vastustaa ehdotusta, jolla laajennettaisiin pääsyä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietoihin sekä lisättäisiin henkilön läsnäolotietojen luovuttamista ilman tarkkaa välttämättömyyden ja vaikutusten arviointia sekä ilman säädösten riittävää tarkkarajaisuutta. Esitys tulisi vähintään rajata koskemaan tilanteita, joissa epäilty rikos tapahtuu sosiaali- ja terveydenhuollon tiloissa. Lisäksi ehdotuksesta tulee vähintään poistaa tiedonsaantioikeuden laajennus koskemaan myös vähäisiä rikosnimikkeitä, kuten näpistysepäilyä. Ehdotetun kaltainen sääntely olisi omiaan johtamaan siihen, että apua tarvitsevat ihmiset eivät uskaltaisi hakeutua välttämättömiin sosiaali- ja terveystalouteihin tai asioida Maahanmuuttovirastossa, mikä heikentäisi heidän ja heidän perheenjäsentensä, myös lasten turvallisuutta ja hyvinvointia.

Ehdotus tarkoittaa merkittävää puuttumista perus- ja ihmisoikeuksiin, ilman että ehdotetuille lakimuutoksille ja erityisesti niiden laajuudelle on esitetty asianmukaisia perusteita. Ehdotetut muutokset tulee arvioida perusoikeuksien rajoitusedellytykset huomioiden, mukaan lukien suhteellisuusperiaate sekä painavan yhteiskunnallisen tarpeen osoittaminen. Perusoikeusrajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi. Luonnos ei täytä näitä vaatimuksia.

Marjaana Laine

Johtava juristi

Pakolaisneuvonta ry

Laine Marjaana
Pakolaisneuvonta ry